

Els espais del 1714 a Palamós

En el marc de la commemoració del Tricentenari del final de la Guerra de Successió es presenta un recorregut per deu espais de la vila relacionats amb aquell període per tal que el lector conegui el patrimoni arquitectònic i històric del 1700.

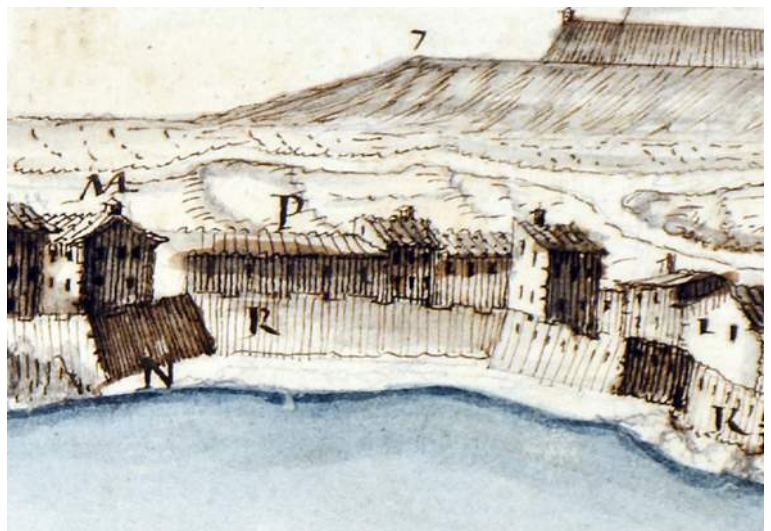
Una proposta d'itinerari per indrets, monuments i espais més rellevants de la Guerra de Successió a Palamós que permet conèixer escenaris del conflicte, restes de conjunts emmurallats, edificis de gran valor, personatges de la vila que van fer història i espais urbans que conserven l'empremta d'aquest important conflicte bèl·lic, per entendre com vivien els palamosins de principis del segle XVIII, quina era la seva filiació política, com s'articulava el govern local, quines eren les seves creences, com eren les seves cases, com s'estructurava l'àmbit domèstic, la seva higiene i quin tipus d'assistència mèdica rebien. En definitiva, un petit viatge que ens trasllada al període de la Catalunya moderna, i ens apropa a l'interessant llegat artístic del barroc palamosí.

El port: un preuat enclavament estratègic

Durant la segona meitat del segle XVII Palamós va ser una plaça forta molt important i un punt estratègic de primera magnitud. Durant la Guerra dels Nou Anys (1689-1698) va haver de suportar dos setges: el de les tropes franceses el 1694 i el de les tropes espanyoles i holandeses el 1695. Després de quedar sota domini francès entre els anys 1694 i 1698, aquestes forces d'ocupació, durant la seva retirada, van dinamitar i destruir la ciutadella i totes les defenses (muralles i baluards). La gairebé completa supressió de les fortificacions va fer que Palamós no fos considerat un objectiu militar preferent durant la Guerra de Successió, però el seu port i la seva situació estratègica no van passar desapercebuts als partidaris de l'un i de l'altre bàndol. A principis del segle XVIII es va produir un petit creixement econòmic basat en els negocis tradicionals de la vila, al voltant de l'exportació de vi, peix salat, barrils de sardina confitada, però també, i molt especialment, gràcies a noves activitats emergents que tenien a veure amb l'exportació de productes d'adrogueria, d'aiguardent i la importació d'altres com el sucre, la xocolata i el tabac.

A pesar de les dificultats causades per l'esclat de la guerra a Catalunya, el proclamat rei Carles III, a les corts de 1705-1706, va confirmar la implantació del negoci del tabac i va incentivar el comerç amb Holanda i Anglaterra en detriment de França.¹ Conscient també de la popularitat de les noves mesures que promovien el comerç dels ports catalans, va aixecar restriccions comercials imposades per monarques anteriors i refermades per Felip V, entre aquestes la que impedia l'entrada de teixits estrangers.

El port va ser la via d'entrada de les primeres accions relacionades amb la Guerra de Successió i que vinculen Palamós directament al conflicte. El dia 25 de setembre de 1705 l'embarcació de Felip Marcó, que aleshores era batlle de Calella, va arribar al moll

Gravat de Palamós amb vista de l'antic port, 1677.
Lorenzo Possi. Col. G. Martín

escortat per homes armats. Va irrompre a la plaça de la Vila on va proclamar, a viva veu i davant dels jurats i representants municipals convocats, el segrest del comtat de Palamós a instància de Sa Majestat Carles III, que es feia càrrec de la recaptació de les rendes i dels drets que tenia el comte de Palamós, i es proclamava col·lector del desè dels fruits, censals, foriscapis, drets de mollatge i altres furs de l'Excel·lentíssim duc de Sessa.² Marcó va advertir als palamosins que: “qualsevol persona que tingués mercaderies o altres negocis amb els francesos o altres persones que no tinguessin obediència a dita Majestat Carles III que es dirigessin a ell per a denunciar-les sota la pena de ser traïdors a Sa Majestat”. El delator rebria a canvi una tercera part dels béns del denunciat.³

Amb l'alçament militar a Catalunya contra Felip V molts ports catalans com Palamós es van convertir en un formiguer de corsaris de potències aliades. El corsarisme local, durant aquests anys, va ser molt limitat i no va tenir la repercussió que tindria a finals del segle XVIII. Els palamosins van armar algunes naus, tot i que, veient els efectius, potser estaven més destinades a la defensa del port que no pas per fer el cors.

El primer incident marítim es va registrar el 25 de gener de 1706 quan va penetrar a la badia de Palamós un vaixell batent bandera francesa. El jurat Andreu Crosa va armar dos llaguts i una llanxa amb gent de la vila que el van envestir i abordar per la força de les armes.⁴

Vista de la Planassa, antic port de Palamós, detall del mur del segle XVI, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

Entre els anys 1708 i 1712 el baró de Wetzel, comandant general del exèrcit de Sa Majestat Carles III a l'Empordà, va assumir la defensa i el control de la frontera i també dels ports del seu districte. Durant aquest període, van freqüentar el port palamosí nombroses naus corsàries de nacionalitat estrangera que hi feien estada: sobretot genoveses i napolitanes. L'arxiduc Carles d'Àustria havia concedit moltes patents de cors per constituir una xarxa de naus ben armades que interceptessin, principalment, les embarcacions que avituallaven les tropes borbòniques que lluitaven en el territori peninsular. El mes d'abril de 1708 ancorava en les aigües del port de Palamós Andrea Persico, capità d'una fragata corsària napolitana anomenada *Santa Maria del Pilar* que portava a vendre una nau capturada. Aquest corsari va ser un habitual del port palamosí; un any després, l'abril de 1709, la seva fragata tornava a fondejar al moll acom-

panyada de Domenico Squiano, també de nació napolitana, capità d'un falutx anomenat *Santa Maria de Portisalvo*, i Aleix Vagué, capità d'una fragata mallorquina anomenada *Nostra Senyora del Roser*. Aprofitaven per fer manteniment dels vaixells i carregar queviures mentre esperaven que es resolgués la venda de naus apresades.⁵ Hi va haver altres corsaris que van tenir al port de Palamós una base logística, un punt de sortida i arribada de les seves operacions, aquest va ser el cas del corsari genovès Francesco Cassani. Les seves estades es troben documentades repetides vegades entre els anys 1708 i 1709.⁶ Cassani abans de 1708 actuava per les rodalies de Barcelona, però a finals d'aquell any va valorar els avantatges de fer el cors des del port de Palamós, atès l'intens trànsit marítim que hi havia al cap de Creus.

El 1712 va ser un dels anys amb major aflluència de naus corsàries de potències aliades al port de Palamós. A les naus napolitanes, genoveses i mallorquines ja comentades, també se n'hi van afegir d'altres vingudes de Cartagena.⁷ La presència de corsaris simpatitzants a la causa austriacista es va esvaïr a finals de 1712 quan l'exèrcit borbònic va ocupar definitivament l'Empordà. A principis de 1713 la vila va quedar sota domini francès, sota la jurisdicció del senyor Bellard, comissari de marina de Cotlliure, i controlat per Joseph Darmand, tinent coronel del regiment de Montell.

La consigna era confiscar embarcacions que vinguessin de terres enemigues i bloquejar-ne d'altres susceptibles de portar ajuda en forma d'aliments, armes o queviures als opositors de Felip V que encara oferien resistència en altres comarques de Catalunya. El 28 d'agost de 1713 es va publicar un decret, prohibint als ports qualsevol comunicació amb Barcelona. Atès que el setge de Barcelona s'allargava, les mesures per al bloqueig es van endurir. El 21 de gener de 1714 es va personar a la plaça de la Vila el notari Pere Prats; davant la presència del batlle, jurats i ciutadans reunits, va llegir un edicte redactat pel comte de Fiennes, en què prohibia als palamosins tot tipus de comunicació amb la Barcelona assetjada sota pena de mort.

El magatzem de Sebastià Tuèvols a El Pirata: un símbol de la restauració de la postguerra

El 1712 l'Administració austríacista va convertir Palamós en un punt de recollida, emmagatzematge i distribució de blat gràcies a la comunicació que li proporcionava el port. Es va constituir el Reial Magatzem de Palamós on es recaptaven els cereals i llegums del comtat de Palamós, Ruplà, Parlavà, Ultramort, Castell d'Empordà i altres municipis que es trobaven a ponent del riu Ter. La durada del conflicte va ocasionar la presència, més o menys continuada, de guarnicions de soldats dels dos bàndols.

El 1715, amb el principat sota el control de les tropes borbòniques, Francisco Javier Fernández de Córdoba, duc de Sessa i comte de Palamós, va tornar a recuperar el domini, els drets i les rendes del comtat de Palamós i de la baronia de Calonge després dels anys de segrest de l'Administració austríacista. La seva primera mesura va consistir a enviar Pere de Gomar, el seu procurador general, a la vila per iniciar un seguit d'actuacions que permetessin una ràpida recuperació de l'activitat econòmica. El 8 de setembre de 1715 el procurador, en nom del duc de Sessa, va prendre possessió del comtat respectant els privilegis i condicions que havien estat establerts abans de l'esclat del conflicte.⁸ Gomar va canviar la seva residència habitual de Bellpuig d'Urgell, primer per la del castell de Calonge i després per la casa Maimona propietat de Josep Pagès i Gallart, molt ben situada al bell mig del port, amb l'objectiu d'impulsar una gran reforma del moll i l'establiment de magatzems i botigues (tant al raval de mar com a la mateixa platja).

Amb la pau va tornar un modest creixement econòmic sustentat amb els negocis tradicionals d'exportació de peix, corall i vi, juntament amb les noves activitats comercials emergents que tenien a veure amb el tabac, l'aiguarent i l'exportació de suro i de galda. Cal fer constar que a partir de 1714 apareixen documentats els primers enviaments importants de càrregues de suro cap a França, una indústria que serà fonamental per al creixement que viurà Palamós durant la segona meitat del segle XVIII. Entre 1714-1716 ja es fa palesa la presència en el port palamosí de nombroses naus genoveses, savoïardes i marselle-

Volta grassa de l'interior de l'antic magatzem de Sebastià Tuèvols, actualment bar El Pirata, 2014.

Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

Antic magatzem de Sebastià Tuèvols, actualment bar El Pirata, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

dita llavors del Drassanal, fent una botiga a la manera d'un soterrani que no perjudiqués ni l'alçada del paviment de la plaça ni l'activitat que allí s'hi feia. El magatzem se sustentava amb unes voltes amples de mig punt que avui en dia encara es poden veure a l'interior del local. La porta d'accés no era al mateix lloc on es troba l'actual, era molt més ampla i encara és visible, mig soterrada, en el mur que dona a la Planassa sota l'aparença d'una finestra.⁹ La taverna El Pirata és, doncs, un dels espais més emblemàtics del final de la Guerra de Successió i simbolitza la restauració i reactivació econòmica portuària de la postguerra.

Després d'anys d'apedaçar i efectuar petites reparacions al moll vell, un fort temporal de llevants es va emportar mitja infraestructura i va deixar el port en un estat lamentable. La seva remodelació total ja era una qüestió urgent i necessària. Així el 31 d'agost de 1726 se signaren les capitulacions entre el duc de Sessa i Josep Prats, mestre de cases de Barcelona, per a la construcció i fortificació del nou moll¹⁰. Francesc Porta, mestre enginyer de la Bisbal d'Empordà, fou el responsable de la traça i en va projectar el plànols¹¹.

El castellet i els baluards del port: l'allotjament de les tropes

El fet que a finals del segle XVII les tropes franceses haguessin destruït la majoria de defenses i fortificacions no va impedir l'ocupació militar durant la Guerra de Successió. Es va convertir en un enclavament de resistència austriacista amb una importància considerable a l'Empordà.

Al contrari de la resta de la vila, el port va conservar les seves infraestructures militars i defensives força intactes, em refereixo als baluards del segle XVI i a les dependències militars que havien estat construïdes entre els anys 1673-1674. El que avui en dia coneixem per "el muro", un mur elaborat amb carreus de pedra de Girona que envolta la Planassa, és un llenç de muralla, la part superior del baluard artiller que protegia el port i que almenys deu tenir dos metres més de fondària soterrat sota l'asfalt del pàrquing.

El capità i enginyer napolità Lorenzo Possi va ser l'encarregat de construir la ciutadella, i els baluards defensius de la vila, fortificar el port i construir dos quarters, un d'infanteria i un altre de cavalleria.¹² El Consell General de la Vila, després d'estimar possibles localitzacions, el 3 d'agost de 1673, va determinar que el quarter d'infanteria es construís a l'interior de la ciutadella (tot i que finalment es va construir entre els carrers Enrajolat i Quarter) i el de cavalleria "en lo Palau de la present vila"¹³, és a

dir, al mateix lloc que havia ocupat l'antic palau reial, arran del port vell, a la Planassa. Com que l'espai no era suficient, es va adquirir un hort que hi havia al carrer Notaries per a la millor acomodació de l'edifici.¹⁴ Lorenzo Possi va dibuixar la traça i els plànols del quarter mentre Joan Ros, mestre de cases de la fàbrica del rei, i els picapedrers que estaven treballant en les fortificacions de la vila van materialitzar l'edifici. Les obres es van dur a terme en poc més d'un any; gràcies a un document sabem que a mitjan 1674 els quarters nous ja estaven construïts.¹⁵ El quarter de cavalleria del port ha sobreviscut fins als nostres dies i correspon a l'edifici on hi ha El Castellet. La planta baixa conserva totes les arcades originals tallades amb relleus i motllures que recorden l'arquitectura sòlida del barroc napolità, i que permetien l'accés a les cavalierisses. Les dues plantes superiors eren els dormitoris dels soldats, tot i que la galeria d'arcades de la façana de ponent es va afegir durant el primer quart del segle XX.

La llarga durada del conflicte va ocasionar la presència, més o menys continuada, de guarnicions de soldats a Palamós, tant d'un bàndol com de l'altre. El fet que el quarter de cavalleria no hagués estat destruït explicaria que la majoria de tropes que van ocupar Palamós durant la Guerra de Successió fossin companyies de cavalleria: el 1708 el regiment del general de Chelart; el 1709 la companyia del regiment de dragons imperials de Herbeville; al llarg dels anys

Lateral de l'antic quarter de la cavalleria, entrada a les estances dels soldats, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

Antic quarter de la cavalleria dissenyat per Lorenzo Possi, actualment El Castellet i altres establiments, 2009.

Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

1709 i 1710, els dragons alemanys de Bohèmia; els anys 1711 i 1712 les tropes franceses i holandeses del regiment de Quercy i les castellanques del terç d'Aragó. A finals de 1712 i principis de 1713 es va consolidar l'ocupació definitiva de l'exèrcit de Felip V a l'Empordà. La circumscripció de Girona va quedar conformada per 10 destacaments. Les places fortes i llocs estratègics, segons el criteri de l'estat major, havien de tenir guarnicions permanents, les del Baix Empordà eren a: Roses, Torroella de Montgrí, la Bisbal, Sant Feliu de Guíxols i Palamós. Entre els anys 1713 i 1714, tropes franceses i suïsses van prendre la vila, entre elles el regiment de granaders de Ponthier.¹⁶ El 1715 les forces castellanques del rei Felip V van rellevar els contingents estrangers.

La xarxa de clavegueres: les millores higièniques

En el funcionament de la casa palamosina de 1700 era fonamental tant l'abastiment d'aigua potable com l'adequada gestió del residus orgànics o aigües brutes. El consum d'aigua de boca s'abastia gràcies a algunes petites fonts situades dins del municipi com la font de les Cuetes (antigament font Trobada) o amb el pou de la Fontanella, situat a la Catifa. També hi havia altres pous o cisternes domèstiques que s'havien obert a l'interior d'algunes cases i horts de particulars. Les cuines, situades a la planta baixa de la casa, eren a la vora d'una cisterna de manera que amb una simple galleda, una corda i una politja es podia omplir l'aigüera amb molta facilitat. Hi havia cases que disposaven d'un pou o cisterna mitgera, utilitzat per més d'una casa.

Però el principal problema higiènic de les llars palamosines del 1700 consistia a desfer-se de les aigües residuals. Fins a l'arribada del segle XVIII Palamós no va tenir una xarxa de clavegueram, pròpiament dita, les aigües brutes baixaven per una petita conducció que, passant pel mig del carrer de la Roda, desguassava tota la brutícia de la carnisseria i la peixateria de la plaça de la Vila fins a la "bassa de la claveguera" que feia de col·lector, a l'actual plaça on conflueixen els carrers de la Roda, de l'Arc i Bateria. Des d'aquí es va fer un rec que buidava les aigües de la bassa al "riu de les aigües" on ara hi ha la cruïlla de l'avinguda Onze de Setembre amb el carrer Nou).

La societat palamosina de principis del segle XVIII, com altres localitats catalanes del moment, va mostrar un gran interès a higienitzar l'espai públic, en la rehabilitació i recuperació dels carrers gràcies al soterrament de les aigües brutes. La construcció d'una xarxa de clavegueram va permetre que els edificis connectats poguessin pal·liar aquest problema enviant les seves aigües brutes directament a mar. A principis del segle XVIII es van construir tres clavegueres a Palamós: el 1704 es va obrir una canalització a l'arenal de mar (al principi del passeig) per buidar l'aigua que venia de Sant Joan i evitar que s'embotessin i neguessin els camps i els horts que hi havia llavors allà.¹⁷ Era el ja anomenat "el riu de les aigües" i es feia servir per conduir el rec del Molí d'en Carles i per buidar les aigües residuals de "la bassa de la claveguera". Aquell mateix any es va obrir una segona claveguera a sota de la muralla, a la part de ponent de la vila "a hont hi ha un noray en lo moll de dita vila fins arribar a una paret que es a la part del riu"¹⁸. Jaume Roura, mestre de cases de Santa Cristina d'Aro, va signar la concòrdia amb els jurats de la vila per construir-la. En aquest contracte es detallen les seves característiques: coberta amb volta grassa, amb la part inferior empedrada, amb una bocana de cinc pams d'amplada i 8 d'alçada. L'eixida d'aquesta claveguera encara és visible a la part inferior del mur que hi ha al costat del restaurant la Terrassa dels Pescadors. Les obres de sanejament de les aigües residuals de Palamós de principis del segle XVIII es van completar, dos anys més tard, el 1706, amb la claveguera dels corrals. El 1706 les carnisseries públiques van abandonar l'espai que havien ocupat durant centenars d'anys a la plaça de la Vila per traslladar-se a un nou emplaçament; un espai obert que hi havia al costat de la

Eixida de la claveguera situada a la part inferior del mur del costat de l'actual restaurant la Terrassa dels Pescadors, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

Interior de la claveguera del costat de l'actual restaurant la Terrassa dels Pescadors, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

plaça del Forn. Un mirador enlairat, ben ventilat i que allunyava les males olors del bestiar i la fetor de les pells i la sang dels animals esquarterats. Aquest nou servei requeria una conducció de clavegueram pròpia que abocava els fluids de l'escorxadador directament al mar, a la platja del Portinyol (en un extrem de la Planassa). La construcció de la claveguera va ser encarregada als mestres de cases Pau Mascort i Roc Reynat que la van enllestir el 1706.¹⁹

A les cases que no tenien accés al clavegueram, es feia imprescindible l'ús de pous morts, excusats o comunes, coneguts amb el nom de "la secreta" que habitualment se situaven a la part de darrere de la casa, en una caseta de fusta que hi havia al final de l'hort o bé a la planta baixa de les cases, a l'espai que quedava sota el buit de l'escala. Consistien en pous morts que, de tant en tant, quedaven plens i que era necessari buidar cada cert temps. Al costat de la comuna, i comunicant-hi a partir d'una canonada de gerrer de ceràmica, hi havia un dipòsit que acumulava les aigües fecals. Aquest dipòsit es buidava periòdicament, però en aquella societat no es llençava res, el material obtingut s'utilitzava com a adob en horts i camps de conreu.²⁰

La plaça de la Vila: la proliferació de balcons

A principis del segle XVIII, la plaça de la Vila era un espai cobert amb un porxo de pilars i bigues de fusta i una teulada. Aquest sostre proporcionava l'ombra necessària a la carnisseria pública que exposava les peces de carn tallada a la vista de tothom. El 1707 l'empostissat estava en molt mal estat, part de la teulada va cedir i l'aigua queia directament al damunt de la vianda malmenant el producte. Els jurats de la vila van considerar que, atès el deteriorament de l'estructura i dels problemes higiènics que això ocasionava, la carnisseria s'havia de fer nova en un lloc més ventilat i airejat, enfront del corral de la vila que hi havia a la plaça del Forn.²¹

La higienització i rehabilitació de l'espai públic, el soterrament de les aigües brutes, les millores dels aïllaments tèrmics de la llar, amb finestres amb grans finestrals de vidre, amb catifes que aïllaven el terra fred, tapissos que aturaven els corrents d'aire i gelosies que oferien frescor a la casa, van permetre ampliar les finestres de les cases de 1700, sobretot les de la façana que donava al carrer. Els immobles palamosins van canviar les antigues obertures medievals, petites i amb vells porticons de fusta, per unes altres que facilitaven l'entrada de llum a l'interior de l'habitatge, oferint així una major ventilació i confortabilitat a cadascuna de les cambres. D'aquesta manera entre finals del segle XVII i principis del XVIII les antigues finestres de columnetes medievals com la que es pot veure al capdamunt del carrer de la Roda (a tocar de la plaça de la Vila) van deixar de ser apreciades i deixaren lloc a l'aparició dels balcons, sobretot damunt dels portals principals de les cases. Els edificis antics de la plaça de la Vila van substituir les antigues finestres de mig cos per balcons, preservant la seva llinda superior i ampliant els carreus de

Balcans d'una de les cases més antigues de Palamós, situada a la plaça de la Vila, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

Detall del treball de motlures d'un balcó de can Pauet, casal barroc situat al carrer Notaries, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

pedra inferiors fins a configurar l'alçada de la porta del balcó.

A principis del segle XVIII la construcció de balcons va ser una dinàmica generalitzada en els carrers principals de la vila. Això va obligar a substituir els vells portals arquitravats per d'altres de nous de traçat rectangular que facilitaven l'encaix de la balconada del primer pis, just al damunt de la porta principal de l'habitatge.

El balcó no era simplement una gran obertura o mirador, sinó que aquest element arquitectònic va ser quelcom més, es pot considerar un element de prestigi, i com a tal els picapedrers el van treballar amb cura, decorant amb motlures i esmotxadures la seva part inferior, buscant un major lluïment d'aquest element arquitectònic. Els balcons també incorporaven un treball de forja gens menyspreable, generalment barrots formant tirabuixons.

Amb la popularització del balcó a les façanes de les cases, ja no n'hi havia prou amb tenir un immoble gran i ben habilitat, sinó que també adquiria importància el seu emplaçament, atès que el balcó es va convertir en un mirador públic, per veure i ser vist, i que oferia un control directe sobre certs espais de la vila. Així els espais oberts, com la plaça de la Vila, es van convertir en espais cobejats per les famílies palamosines ben posicionades. Aquest nou replantejament de la plaça de la Vila no va passar desapercebut a Francisco Navarro, capità de cavalleria agregat a l'exèrcit de Sa Majestat Carles III. Aquest oficial va arribar a la vila pels volts de 1708 per supervisar la percepció dels rèdits i dels drets del segrest reial de la present vila.²² També formava part de les seves funcions inspeccionar les vendes de propietats i béns entre particulars, presidir les subhastes d'encant públic i assegurar-se que tant el consistori municipal com els compradors i els venedors particulars tributaven els donatius i impostos corresponents a la corona. El capità Navarro va aprofitar la seva posició per fer-se un lloc entre l'oligarquia local. Amb aquest objecte va adquirir la casa d'en Sans a la plaça de la Vila, l'espai públic més privilegiat de Palamós. La casa en qüestió tenia dos pisos d'alçada i era al vessant de llevant de la plaça, afrontant el carrer Major, just a la cantonada del carrer Molins²³. El 1710, Navarro va reformar i acomodar el casal a les seves necessitats refent la façana per donar-li una presència un xic més senyorial.²⁴

Per a Navarro era important obrir l'immoble a la plaça, controlar de manera directa el que succeïa a l'espai públic de poder més representatiu de la població, on tenien domicili algunes de les famílies més importants del municipi. Quan a finals de 1712 les tropes borbòniques van envair l'Empordà, el capità va témer per la seva integritat i va haver de fugir a Tossa de Mar on va morir.

A part de tot això, la plaça de la Vila va ser decorat de fons d'algunes accions relacionades amb la Guerra de Successió. Com ja s'ha explicat, en aquest lloc el 25 de setembre de 1705 Felip Marcó va proclamar públicament el segrest del comtat de Palamós a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria. També va viure altres episodis del conflicte. El dia 1 de novembre de 1709 va irrompre a la plaça de la Vila la companyia del capità Theudenofen, del regiment de dragons imperials de Herbeville. L'oficial va sol·licitar la presència de les autoritats locals; portava instruccions del Molt Illustre Senyor Jaume Vicens Alemany, regent de la reial tresoreria. Els jurats van fer saber al capità que l'avís no era per a Palamós si no per a Tordera. L'oficial va manifestar que tant si ho volien com si no, s'allotjava a Palamós, i va donar ordre als soldats que trobessin fonda ells mateixos per les cases. Veient els jurats que l'allotjament es resolvia forçadament i amb violència van haver d'acollir, a contracor, el capità i la seva companyia.²⁵

L'església parroquial: un espai de reunió i propaganda

La presència d'hosts imperialistes i les visites intermitents de les tropes borbòniques es van convertir en una font de despeses inassolibles per al consistori municipal, amb les arque completament balmades i els seus ciutadans sotmesos a una situació de misèria generalitzada. Per aquesta raó Palamós es va veure forçat a proposar noves formes de finançament per al sosteniment de la guerra. El 25 d'abril de 1711, diada de Sant Marc, Josep Prats, jurat en cap de la vila de Palamós, va convocar els jurats de la Universitat, els membres del Consell General i tots els homes singulars de la vila (els caps de família) a l'interior de l'església parroquial de Santa Maria per prendre una decisió que requeria un ampli consens de la població. Aquest tipus de reunions generals es feien a l'interior de l'església per qüestions d'espai, a causa de la gran afluència de gent que podien congregar. El Consell General de tots els caps de família només es reunia dues o tres vegades a l'any, o com en aquesta ocasió, forçat per la gravetat de l'assumpte, per tractar un cas de guerra.

Aquell dia, el jurat Pere Prats, en consideració del gran ofegament econòmic que patia la vila per les inabordable despeses que generava el contenció, va proposar la imposició d'un quinze de tots els fruits.²⁶ La major part del presents va determinar l'aplicació d'aquest gravamen per temps de tres anys.²⁷ Pocs

Interior de l'església parroquial Santa Maria de Palamós, 2008.
J.Loís. SAMP

dies després, el 6 de maig de 1711, la universitat de Vila-romà i de Vall-llobrega, en no veure cap altre remei més efectiu per poder satisfer les despeses de la guerra, es va afegir a la iniciativa palamosina imposant el quinzè de tots els fruits als particulars de les dites parròquies.

Quan va acabar la Guerra de Successió, l'enfrontament bèl·lic va deixar lloc a un altre tipus d'ofensiva, la propagandística. Calia allisonar el poble, promoure una campanya per sotmetre els súbdits del Principat al nou rei Felip V. La maquinària estatal ho va fer emprant un dels mitjans més efectius en aquells moments: els actes públics de caràcter religiós, els oficis, les prediques eclesiàstiques. Entre 1714 i 1725 la casa reial va donar clares instruccions als capítols catedralicis i als bisbes de cada diòcesi perquè promoguessin rogatives en totes les parròquies per donar gràcies a Déu per la gran victòria aconseguida per Felip V contra els opositors a la corona. En aquest context, la comunitat de preveres de Santa Maria de Palamós el 12 de novembre de 1720 va rebre un correu del reverend Ferdinando Diern, prevere i vicari del l'Il·lustríssim Miquel Joan de Taverner i Bubí, bisbe de Girona i membre electe del consell de Sa Majestat Felip V, on convocava als feligresos palamosins perquè assistissin al temple parroquial a pregar per la concòrdia dels prínceps cristians i l'exitosa extirpació de l'heretgia.²⁸

El 1724, el bisbe Josep de Taverner i d'Ardena va enviar un comunicat amb instruccions molt precises per a la comunitat de preveres de Santa Maria de Palamós perquè se celebrés un ofici cantat, *Te Deum Laudamus* "per a que Nostre Senyor dona al rey lo encert en lo govern de la monarquia" prevenint el comandant militar de la plaça de Palamós perquè hi assistís.²⁹ L'ús de l'ortodòxia religiosa com a instrument polític tenia molt de sentit per al poble, si atenem que la propaganda borbònica durant tota la Guerra de Successió va anar encaminada a presentar Felip V com el rei cristianíssim davant del pretendent austríac, refermat per aliats protestants anticatòlics.

La sala del consell al cor: les insaculacions

Sala del consell situada al cor de l'interior de l'església parroquial de Santa Maria de Palamós, 2008.
J.Loís. SAMP

Al costat del cor de la parròquia de Santa Maria de Palamós es conserva un petit espai que queda arrecerat darrere d'una ampla volta gòtica. Es tracta d'una modesta cambra de pocs metres quadrats que a principis del segle XVIII custodiava l'arxiu de la universitat de Palamós. Cada any, per la diada de Pasqua de Pentecosta, en aquest lloc s'hi congregaven el batlle, els tres jurats i els quinze consellers de Palamós amb l'objecte d'elegir els nous jurats i els membres del consell per a l'any vinent, segons disposaven els privilegis de dita universitat. Hi havia 5 consellers de la mà major, 5 de la mitjana i 5 de la menor. Les persones s'adscrivien en una o altra mà segons els seus recursos econòmics o poder.³⁰

Les reunions en aquest lloc tan singular es deuen al fet que la construcció de l'església parroquial va prendre part del cementiri i el baluard on tradicionalment es reunia el consell. Per pal·liar aquest greuge, des de mitjan segle XVI les reunions es van fer dins de l'església, en un racó del cor, que alhora feia funcions d'arxiu.

El mètode d'elecció emprat era la insaculació, una forma d'escollir els càrrecs feta per sorteig. Aquest sistema fou establert des del segle XV per Alfons el Magnànim a imitació del que funcionava a les ciutats italianes, per posar fi a les rivalitats dels clans fa-

miliars que acaparaven el poder.³¹ El procediment era molt senzill, es prenen 14 rodolins o petites boles fetes de cera vermella foradades formant un petit receptacle cilíndric al seu interior. Dins de cinc d'aquests rodolins s'hi posava un tros de paper o membrana de pergamí enroscada on hi havia escrita la paraula *Elector*. Llavors es ficaven totes les boles dins d'un sac de cuir, és a dir, eren insaculats. Es cridava un minyó menor de 7 anys que després de fer tres vegades el senyal de la creu extreia una per una les boles i les anava lliurant a cadascun dels consellers presents. Les cinc persones que trobaven el pergamí cargolat es convertien en electors. Els elegits, acompanyats pel batlle, s'aixecaven i abandonaven la congregació, per consensuar la nominació de tres dels nous jurats.³² Llavors els jurats escollits juraven el càrrec prometent exercir dignament el seu ofici.³³ Però això no acabava aquí, els tres jurats amb els cinc electors, escollien els 14 consellers nous. Com a dada interessant, cal remarcar que els jurats no podien ésser reelegits l'any següent, al revés que els consellers que podien repetir tantes vegades com sortissin elegits.³⁴ Aquest mètode d'elecció va perdurar fins que va ser abolit per Felip V amb el decret de Nova Planta.

Mostra de rodolins i sac, objectes que servien per portar a terme la insaculació, mètode per escollir els càrrecs electes d'una vila, 2014. Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

El Casal Prats: un edifici barroc del primer terç del 1700

El carrer Notaries pren el seu nom de la notaria reial de la vila que el 1439 va ser establerta pel notari Guillem Servià i que va perdurar en aquest lloc fins mitjan segle XVII. A principis del segle XVIII les notaries van ocupar un immoble al carrer Major fins que Pere Prats, membre d'una important nissaga de notaris palamosins, els anys 1727-1728 va fer construir un gran casal barroc entre la plaça del Forn i el carrer Mauri i Vilar.³⁵ El casal Prats és un clar exemple d'un edifici de família acomodada, com

Detall del ràfec realitzat al gust barroc del Casal Prats situat a la plaça del Forn, 2014. Gabriel Martín. Col. G.Martín.

denota la seva ampla façana, el treball dels balcons i els portals de pedra ben picada. L'edifici no deixava a la vista els materials constructius i es va cobrir amb un esgrafiat geomètric que donava unitat i categoria al casal (el qual encara es conserva), la qual cosa indica que es tractava d'una família amb possibilitats econòmiques que tenia interès a embellir l'edifici amb elements decoratius, per convertir-lo en un aparador de la seva opulència. En els casals del segle XVIII el ràfec esdevé cornisa, sobresortia molt més del cos de l'edifici, amb un conjunt de rajoles encavalcades que formaven una interessant i complexa composició geomètrica molt en consonància amb el gust barroc del moment.

Malauradament, avui en dia no és possible contemplar la façana principal de l'edifici en la seva totalitat ja que l'immoble es troba parcialment cobert per una

Casal Prats situat a la plaça del Forn de Palamós, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

construcció moderna adossada que ha fet desaparèixer el carrer que hi havia davant.

Aquest edifici va tenir una doble funcionalitat, Pere Prats hi va tenir la seva residència familiar i alhora el seu estudi, és a dir, aquí hi va haver la notaria de la vila durant molts anys.

Els notaris eren personatges fonamentals i prenen el pols de l'activitat diària de Palamós, articulaven el funcionament de la societat, basada en la confiança bàsica de les transaccions comercials. Transcrivien en paper tot el que els seus habitants estaven disposats a fer: vendes, compres, arrendaments, contractes matrimonials, registrar companyies o acordar préstecs, entre moltes coses. Tenien tanta importància que gairebé res podia succeir a Palamós si ells no hi

eren presents. Per tant, cap personatge com els notaris van estar tan presents en tots els esdeveniments de la vida quotidiana dels palamosins durant la Guerra de Successió. De fet és gràcies a ells que es poden construir tots els passatges i episodis que van tenir lloc a la nostra vila durant aquest període.³⁶ A principis del 1700 Catalunya tenia un dels col·legis de notaris més prestigiosos i preparats d'Europa, els seus representants eren homes cultes, instruïts, dominaven el llatí i i gaudien del respecte i confiança dels ciutadans. En canvi a Castella les notaries eren molt poc estables, es venien i es compraven amb molta facilitat i els notaris no tenien, ni de bon tros, el grau de preparació dels seus homòlegs catalans, ja que la majoria d'ells amb prou feines coneixia el llatí.

Quan Felip V va abolir les institucions catalanes es va trobar amb un dilema. Li constava que els notaris catalans eren tan bons i tenien un paper tan vertebrador que no va gosar anul·lar el col·legi de Barcelona. La nova Administració borbònica, conscient que la societat funcionava gràcies a ells, enlloc de suprimir-ne les seves funcions, els va utilitzar per exercir un major control sobre les actuacions de la vida quotidiana dels catalans. Amb aquest objectiu l'any 1715 Felip V va decretar la contribució del paper segellat. Es tractava de fulls en blanc amb un encapçalament imprès on apareixia escrit amb lletres el preu del full, l'any en curs, acompanyat del flamant escut de Felip V. La nova mesura afectava els notaris del Principat, i entre ells el de Palamós, ja que els obligava a redactar totes les seves actuacions sobre un paper oficial, timbrat per l'Administració borbònica. Cada full requeria el pagament d'una taxa o impost que va haver de pagar la clientela dels notaris per partida doble (en el document que anava al manual del notari i en l'escriptura que es lliurava a les parts).³⁷ Això va suposar un greuge important per als palamosins, molt afeblits econòmicament pels llargs anys de guerra. A partir de llavors a més de la feina de l'escrivent havien de pagar el cost del paper oficial que en alguns casos podia superar amb escreix els honoraris del mateix notari. Però si ens hi fixem bé, aquest segell era molt més que una simple contribució, era un instrument de poder: en primer lloc perquè des d'aquell moment cap protocol notarial podia escapar del control de l'Administració borbònica i en segon lloc perquè d'aquesta manera l'emblema de la casa reial, les armes de Felip V, estaven presents en totes les llars palamosines, encapçalant les escriptures matrimonials, testaments, censals, vendes i altres documents oficials.

El carrer Major i les cases de cós del 1700

La casa de cós va ser l'habitatge tradicional dels palamosins de classe més modesta, el tipus de casa unifamiliar més estès a principis del 1700. La denominació "cós" procedeix de la paraula llatina *Uatina cursum*, que defineix una parcel·la, un petit terreny o peça de terra relativament estreta i allargada. Aquestes cases de cós encara formen interessants agrupacions lineals o

fileres al llarg del carrers Major, Pagès i Ortiz, Molins o de la Roda, per citar-ne alguns.

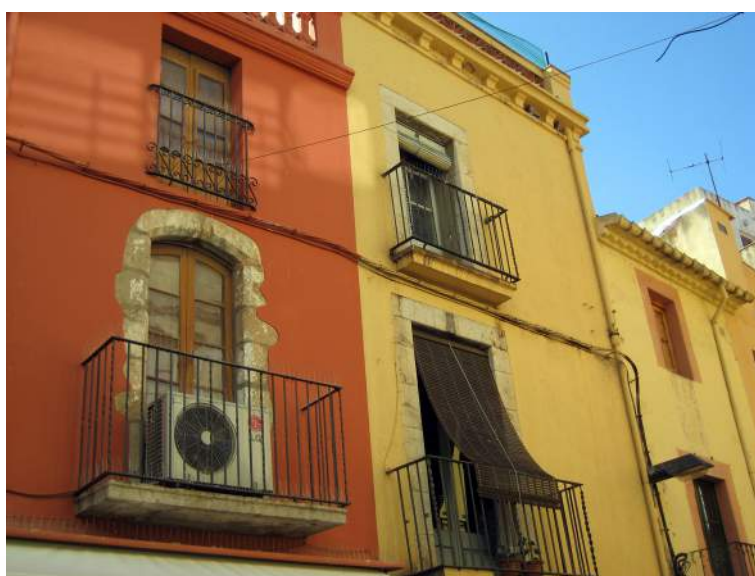
El creixement urbà de Palamós des del segle XVI fins ben entrat el XIX es fa a partir del cós i de la construcció paral·lela i adossada d'aquest tipus d'habitatges. La particularitat d'aquesta construcció rau en la seva amplada: el cós, que defineix l'espai existent entre dues parets paral·leles que suporten un sostre de bigues, o fet amb volta. Habitualment l'amplada de les cases de cós era de 25 pams si bé s'admet que podia estar compresa entre els 20 o els 30 pams (entre quatre i cinc metres). Aquesta mida venia determinada perquè les bigues de fusta del país no fimbressin, o fos suficient perquè l'empenya d'una volta de rajola fos moderada i no requerís contraforts en els murs.

Ordinàriament, la casa de cós del 1700 era coberta amb teulada, a dos vessants. Les façanes tradicionals presentaven tres obertures: el portal, el balcó i la finestra de les golfes. Aquestes obertures es caracteritzen per la seva disposició simètrica seguint l'eix vertical que divideix en dos la façana. El balcó generalment se sobreposava al portal d'entrada. Les llindes dels portals i els ampits de les finestres estaven fets amb pedra picada de granit del país. Les façanes no deixaven els materials constructius a la vista, estaven coberts amb una capa d'arrebossat que un cop seca es pintava.

S'accedia a l'edifici per la planta baixa, a través d'un ampli portal que aportava llum a un taller o una botiga, un espai de treball, on els menestrals realitzaven els seus oficis a peu de carrer. Era la zona utilitzada per a l'activitat econòmica de la família. Un mur separava aquest primer espai de la cuina que era a la part posterior de la casa, amb el foc adossat al racó amb un ampli faldar, la pica i les lleixes per als estris, els plats i les cassoles. Era l'àmbit destinat a la vida familiar; una mena de menjador, sala d'estar, un espai per rebre les visites de confiança, tot es feia al voltant del foc que sempre es mantenia encès, especialment durant el dies més freds de l'hivern. Des de la cuina hi havia una porta per on es podia sortir a un pati o eixida amb un petit hort que servia alhora per al conreu, com a jardí o espai lliure. Allà hi havia corrals per al bestiar o galliners per a l'aviram i la comuna de la casa. En les cases que donaven a dos carrers, com les que es troben al carrer Major, que no tenien hort o eixida, al darrere tenien una porta

Cases de cós del carrer Major, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

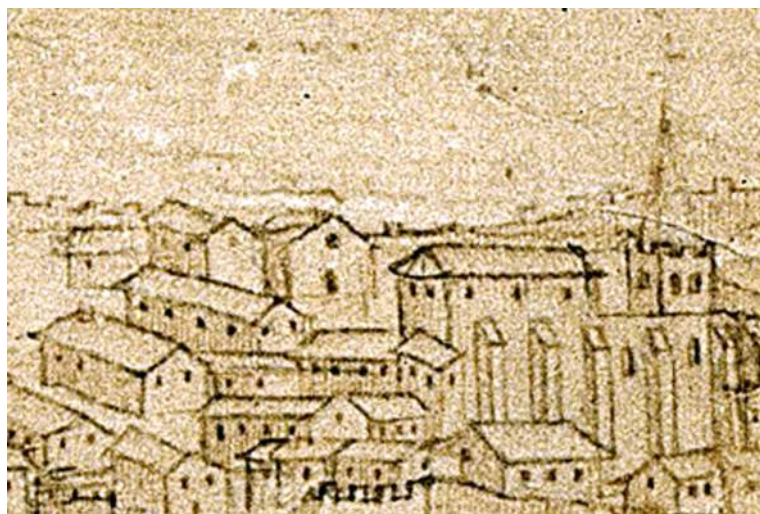
Façanes de dues cases de cós del carrer Major, 2014.
Gabriel Martín. Col. G.Martín. SAMP

baixa que conduïa a un petit soterrani que generalment servia de celler (molt comú a les cases del carrer Major) o fins i tot de petita quadra del cavall o mul.

Des de la planta baixa s'alçava l'escala que donava accés a la primera planta o pis. A les cases palamosines era d'un sol tram i estava enganxada a un dels murs laterals, era molt estreta i amb prou feines hi passava una persona. La planta pis era l'espai dels dormitoris, en un principi dos, un a cada banda de la casa, encara que ben aviat van ser tres, amb la incorporació de l'habitació del mig interior. La cambra principal, que donava al balcó del carrer, era el dormitori dels caps de família, usualment tenia la forma de sala i alcova. L'altra habitació donava a la part de darrere de la casa i era la cambra dels fills, dels avis o d'altres familiars. La cambra del mig era de reduïdes dimensions i no tenia obertures exteriors. El segon pis o golfes ocupava l'espai de sotateulada. Tenia tota l'amplada de la casa i presentava una alçada variable en funció de la teulada. S'hi accedia per l'escala de la casa que feia un nou tram des del primer pis.

Amb el temps, les famílies amb major possibilitat econòmica van anar adquirint finques annexes que els permetien eixamplar l'habitatge en cases de cós i mig o, fins i tot, de dos cossos. El cas és que aquesta forma de mesura bàsica es va mantenir fins ben entrat el segle XIX.

L'antic hospital i la medicina del 1700

Detall de l'antic hospital reial en un dibuix de finals del s.XVII. Ambrosio Borsano.
Extret del mapa del principat de Catalunya.
Col. G.Martín

Els palamosins confiaven en tres procediments curatius bàsics: el popular, sustentat en la medicina natural o herbòria, que permetia afrontar malalties menors que no requerien professionals de la salut; el religiós, basat en la fe, els remeis pietosos, la pregària i l'oració; i el protagonitzat per metges i cirurgians professionals que, en principi, tenia una millor base científica. Ningú apostava en exclusiva per un de sol, sinó que sovint els tres mètodes eren complementaris.

A principis del 1700 els facultatius de la medicina practicaven una medicina d'arrel galènica, basada en la idea d'un equilibri entre els quatre humors del cos. La teoria humoral és una doctrina mèdica atribuïda a Hipòcrates per explicar l'origen de les malalties. Relacionava els fluids corporals (la sang, la bilis groga, la flema i la bilis negra) amb els quatre

elements essencials de la natura i les teories aristotèliques de la "justa mesura", per tant si l'individu mantenia un equilibri entre tots aquest fluids gaudia de bona salut.

El metge no tenia consulta o un espai pròpiament dit on rebia els pacients, estava lligat al client i sempre es desplaçava a la casa del malalt. Allà entrevistava el malalt i escoltava de viva veu les seves afliccions. Practicava una forma de diagnosi basada en el cinc sentits: palpava, observava, escoltava, ensumava i fins i tot tastava l'orina del pacient. La medicina era purament racional, el metge utilitzava el seu enteniment i el que havia llegit als llibres per fer una diagnosi i prescriure un remei curatiu. Aquesta teoria justificava procediments mèdics que avui ens poden semblar estranys, ja que quasi sempre les cures acostumaven a acabar amb sagnies i altres pràctiques un pèl fastigoses i aberrants. S'ha d'entendre que el metge era un intel·lectual, només utilitzava el seu enteniment per diagnosticar i no utilitzava mai les mans per guarir el malalt, per tant les sagnies les practicaven els cirurgians o els barbers sagnadors, de la mateixa manera que un apotecari era el responsable de fer els compostos mèdics.

A aquesta medicina no hi podia accedir tothom, només aquells que tenien possibilitats. Les visites mèdiques i despeses de medecines podien ser força cares i només a l'abast de les classes mitjana acomodada i alta. Gràcies a un memorial de 1712 sabem que les despeses de la malaltia de la palamosina Maria Ana Roquer van costar 15 lliures repartides entre les 8 que es van satisfer al doctor Agustí per les visites domiciliàries i altres 7 pagades a l'apotecari Miquel Compte en concepte de les medecines.³⁸ Les sagnies que realitzaven els cirurgians també eren costoses, a 8 sous cadascuna i altres 8 sous cada sangonera. Si tenim en compte que 20 sous feien una lliura i que el jornal d'un treballador acostumava a ser de 10 sous, ja ens podem fer una idea del preu de l'assistència mèdica. Per tal d'abaratir les despeses, des del segle XVII, a Palamós es feia la "conducta", és a dir, una concòrdia entre el metge de Palamós i alguns veïns de Palamós (els aconductats). Aquests desemborsaven una quantitat anual que comprometia el metge a visitar tots els malalts d'una família o casa contractant (incloent-hi criats) tant de dia com de nit.

La visita de facultatiu realitzada en domicilis particulars anava bàsicament destinada a la gent que tenia recursos però també hi havia altres espais on la gent menys afavorida hi podia rebre atenció; aquest lloc era l'hospital reial de Palamós. Estava situat al capdamunt del carrer Mossèn Miquel Costa. Es tractava d'un edifici de dos cossos simètrics, un primer destinat a hospital, una gran sala diàfana on s'atenia els malats, i un segon on hi devia haver l'habitatge dels hospitalers o frares, i una capella sota d'advocació de Sant Joan Baptista. L'edifici va ser derruït durant la segona meitat del segle XVIII per permetre la construcció del nou convent de Nostra Senyora de Gràcia -en coneixem la tipologia gràcies a dibuixos del segle XVII on apareix representat. No s'ha de confondre amb l'hospital de pobres construït pel llegat de Mossèn Miquel Costa entre els anys 1768-1771.

A l'hospital de pobres la gent podia ser atesa per professionals de la medicina, ja que el metge tenia l'obligació d'assistir algun cop per setmana, però en aquest lloc hi anaven a raure totes aquelles persones que havien quedat desemparades. L'hospital era un lloc de beneficència, un geriàtric, que fins i tot acollia malats mentals.

Durant la Guerra de Successió va estar administrat pel cirurgià Antoni Prats i l'adroguer Joan Agustí, que alhora eren administradors de la Confraria de la Puríssima Sang de Jesucrist a l'església parroquial de Santa Maria.³⁹ La situació bèl·lica, amb els efectes del conflicte sobre la població, va portar un augment de les necessitats sanitàries i assistencials com ho demostren les factures que va haver de pagar la universitat de Palamós el 1708 pel sosteniment de soldats malalts a l'hospital.⁴⁰ Molts centres hospitalaris que eren lluny del front es van convertir en centres de resistència, els soldats ferits estaven uns dies a l'hospital ben alimentats i revifaven. Allà es donava vi, pa i brou de gallina, segons els principis de sanació galènica, el restabliment de l'equilibri a través de l'alimentació.

Quan els darrers mesos de 1712 es va produir la retirada pactada de les tropes imperials i la caiguda de la ciutat de Girona, hi va haver un gran èxode d'austríacistes a través dels ports catalans. Palamós es va omplir de soldats aliats, esgotats, ferits o malalts que fugien cap a casa. Les arques municipals van haver de fer-se càrrec de l'hostalatge, el transport dels bagatges i la manutenció d'aquesta gent. Entre juny i octubre de 1712 Palamós va haver de nodrir nombrosos soldats nafrats i exhausts per tants mesos de campanya. Al Servei d'Arxiu Municipal es conserven algunes rebudes que aporten informació sobre l'alimentació diària d'aquests soldats que consistia en pa, oli, ous, carn i mel. A tot això calia afegir les despeses en medecines i l'atenció que hi dedicava el metge local, el doctor Estany.⁴¹

Vista de llevant del carrer Mossèn Miquel Costa on es trobava l'antic hospital reial, 2014.
R.Deulofeu. Col. Imatges Ajuntament. SAMP

- 1 Albert Garcia Espuche. *Barcelona 1700*. Biblioteca Universal Empúries, Barcelona, 2010, pàg. 198-205.
- 2 *Segrest de les rendes del duc de Sessa*, 25 de setembre de 1705, Fons de la Notaria de Palamós 1705, Pa 304 (AHG-Arxiu Històric de Girona).
- 3 Gabriel Martín Roig. *Pere de Gomar de Bellpuig, procurador general del duc de Sessa, 1701-1729*, Quaderns del Pregoner d'Urgell, núm. 23, 2010, pàg. 6-7.
- 4 *Segrest d'un vaixell francès i de la seva càrrega*, 25 de gener de 1706. Fons de la Notaria de Palamós, 1705-1706, Pa 305 (AHG).
- 5 *Corsaris napolitans amb patent de cors del Carles III porten un gànguil francès a Palamós*, 9 d'abril de 1709. Fons de la Notaria de Palamós 1708-1709, Pa 311 (AHG).
- 6 *Francesco Cassani, corsari genovès, fa procura a Antoni Prumeda de Palamós*, 15 de març de 1708. Fons de la Notaria de Palamós, 1708-1709, Pa 310 (AHG).
- 7 Protesta de dos corsaris, 16 de maig de 1712. *Ibidem* (AHG).
- 8 *Presa de possessió del comtat de Palamós per part de Pere de Gomar en representació del duc de Sessa*, 8 de setembre de 1715. Fons de la Notaria de Palamós 1714-1716, Pa 317 (AHG).
- 9 *Llicència per a construir una botiga a Sebastià Tuèvols*, agost de 1715, Fons de la Notaria de Palamós 1714-1716 Pa 317 (AHG).
- 10 "Tabba sobre la reparacio y obras se tenen que fer en lo moll de la vila de Palamós que vol sa Exª lo Sr duch de Cessa fortificar i retornarlo en son primitivo estat estava antes de haverlo devastat la tormenta del mar". Reial Audiència. Plets civils. Plet núm. 1378 (ACA-Arxiu de la Corona d'Aragó)
- 11 *Gastos se han hecho por cuenta de s. EX^a así en viajes como en otras cosas por la reedificación del muelle de Palamós en los años 1726-1727 pagados por el reverendo Magín Galcerán (...)* *Ibidem*.
- 12 *Procura del capità don Llorenzo Possi*, 1673. Fons de la Notaria de Palamós, 1672-1673 pa 268 (AHG).
- 13 *Determinació del Consell General de la Vila*, 3 d'agost de 1673. *Ibidem*.
- 14 *Compren un bort al carrer Notaries per la construcció del quarter de cavalleria*, 21 d'octubre 1673. *Ibidem*.
- 15 *Determinació del Consell General*, 1 de juliol del 1674. Fons de la Notaria de Palamós, 1673-1674 Pa 269 (AHG).
- 16 Pere Trijueque Fonalleras. *Els quatre genets de l'apocalipsi a Palamós (1630-1750)*. Estudis del Baix Empordà, núm. 11, 1992, pàg. 67.
- 17 *Fàbrica de la claveguera de l'Arenal*, setembre de 1704. Fons de la Notaria de Palamós 1703-1705 Pa 301 (AHG).
- 18 *Concòrdia per la fabricació de la claveguera*, 29 de maig de 1704. Fons de la Notaria de Palamós 1703-1705 Pa 302 (AHG).
- 19 *Construcció de la claveguera del Corral*, 6 agost de 1706. Rebudes. Fons de l'Ajuntament de Palamós, caps 507 a (SAMP- Servei d'Arxiu Municipal de Palamós).
- 20 Albert Garcia Espuche. *Barcelona 1700*. Op. cit, pàg. 58-60.
- 21 *Deliberació del 25 de maig de 1707*. Llibre de conclusions del consell, 1580-1721, caps 4 (SAMP)
- 22 *Francesc Navarro arrendatari del desè de la mensa episcopal*, 14 de març de 1710. Fons de la Notaria de Palamós 1709-1710, Pa 312 (AHG).
- 23 *Venda casa d'en Sans*, 16 de març de 1709. Fons de la Notaria de Palamós 1708-1709, Pa 311 (AHG).
- 24 *Factura per la feina feta pel mestre de cases Roc Reynal*, 28 agost de 1710. Fons de la Notaria de Palamós 1709-1710, Pa 312 (AHG).
- 25 *Una companyia de dragons exigeixen allotjament per la força*. 1 de novembre de 1709. Fons de la Notaria de Palamós 1708-1709, Pa 311 (AHG).
- 26 No s'ha de confondre la imposició del quinzè dels fruits de 1711 amb el cobrament de les *quinzenades*, una contribució de guerra imposada per José Patiño, intendent general del Principat, una taxa que es cobrava de manera fraccionada cada quinze dies, heus aquí la raó del seu nom.
- 27 *Jurats i homes naturals de la vila es reuneixen a la parroquial per pactar el quinzè*, 25 d'abril de 1711. Fons de la Notaria de Palamós 1710-1711, Pa 313 (AHG).
- 28 *Carta del reverend Ferdinando Diern*, 12 de novembre de 1720. Fons de la Comunitat de Preveres de Santa Maria de Palamós, caps 5 (SAMP).
- 29 *Comunicat de Josep de Taverner bisbe de Girona*, 8 de febrer del 1724. *Ibidem*.
- 30 Pere Trijueque i Fonalleras. *Administració i govern de Palamós, dels tocs de campanes a la democràcia*. Col·lecció "Guspines" núm. 7, Palamós, 2000, pàg. 38-39.
- 31 Pere Trijueque i Fonalleras. *Ibidem*, pàg. 38-41.
- 32 *Elecció dels jurats de la vila per insaculacions*, maig del 1709. Fons de la Notaria de Palamós 1708-1709 Pa 311 (AHG).
- 33 *Elecció dels jurats de la vila*, 31 de maig de 1716. Fons de la Notaria de Palamós 1715-1716 Pa 318 (AHG).
- 34 Pere Trijueque i Fonalleras. *Administració i govern de Palamós, dels tocs de campanes a la democràcia*. Op. cit, pàg. 38-41.
- 35 Pere Trijueque Fonalleras. *Palamós pedra a pedra, rajol a rajol*. Ajuntament de Palamós, 2010.
- 36 Albert Garcia Espuche. *Barcelona 1700*. Op. cit, pàg. 18-21.
- 37 Arcadi Garcia Oms. *El dret notarial català. La implantació a Catalunya del model castellà 1716-1755*. Tèsi doctoral. Universitat de Barcelona, Departament de Dret Civil, 2009-2010, pàg. 80.
- 38 *Memorial de l'ultima malaltia i funeràries de Maria Ana Roquer*, 28 de desembre del 1712. Fons de la Notaria de Palamós 1711-1712, Pa 314 (AHG).
- 39 *Administradors de l'hospital de Palamós, 1712*. Fons de la Notaria de Palamós 1712-1713 Pa 315 (AHG).
- 40 *Factura sosteniment soldats malalts*, 25 de març de 1708. Fons de l'Ajuntament de Palamós, Rebudes, caps 507 a (SAMP)
- 41 *Evacuació en llaguts de soldats malalts*, juny-octubre 1712. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Rebudes, caps 507 b (SAMP).

Gabriel Martín Roig
Palamós, setembre de 2014